

PURWAKANTHI ING CAKEPAN TEMBANG ANGGITANIPUN SUJIWO TEJO

VERSE IN THE SONG OF SUJIWO TEJO'S OPUS

Dening: Sintha Wijayanti, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta, wijayantisintha@gmail.com.

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhah ancang saperlu damel deskripsi utawi nggambaraken babagan jinising saha fungsi purwakanthi wonten ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo. Data panaliten menika awujud ukara saha tembung saking cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo. Panaliten menika ngginakaken metode deskriptif. Data dipunkempalaken kanthi cara nyemak lajeng dipunserat. Caranipun ngesahaken data ngginakaken validitas saha reliabilitas. Asiling panaliten menika kapanggihaken jinising purwakanthi saha fungsi purwakanthi wonten ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo. Jinising purwakanthi, inggih menika; purwakanthi guru swara, purwakanthi guru sastra, saha purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Dene fungsi purwakanthi inggih menika; kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken andharan pitutur, nuwuhaken kekeparepan utawi pangajab, nuwuhaken gegambaran perjuanganing tresna, nuwuhaken gegambaran kawontenan tiyang, nuwuhaken gegambaran kahanan ing alas utawi alam, nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang bungah, kangge mbangun ukara supados langkung urip, nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang sedhik, nuwuhaken gegambaran pagesangan ing kasunyatan, saha nuwuhaken babagan pamanggih pangripta.

Pamijining Tembung: purwakanthi, cakepan tembang, Sujiwo Tejo.

Abstract

The purpose of this research is to visualize the kinds and functions of verse in the song lyrics of Sujiwo Tejo's opus. The research got the data in the form of words and sentences from the song lyrics. The research used description method and got the data by observing and writing. To validate the data, the researcher used validation and reliabilitation. The researcher found the kinds and functions of verse in the song lyrics of Sujiwo Tejo's opus. The kinds of verse are voice verse, literature verse and speech verse. The function of verse is to connect one and another word, the other functions are to give visualisation of advise, to give visualisation of hope, to give visualisation of condition of someone, to give visualisation of struggle of love, to give visualisation of condition of nature, to give visualisation of happiness, to give visualisation of sadness, to give visualisation of real life, to give visualisation of suggestion and make the sentence more alive.

Keywords: verse, lyrics, Sujiwo Tejo.

PURWAKA

Salah satunggaling wujud kabudayan jawi inggih menika tembang. Tembang inggih menika seni swanten utawi seni vokal ingkang dipunasilaken dening pita swara manungsa. Gayut kaliyan fungsipun, tembang ugi dipunginakaken kangge nyengkuyung maneka warni seni pagelaran kadosta wayang, tari, kethoprak lan sanesipun. Ing jaman samenika kathah tiyang wiranem ingkang kirang mangertos wujudipun tembang, kadosta tembang gedhe, tengahan, utawi macapat. Ananging ing jaman samenika wonten budayawan Indonesia

ingkang nglestantunaken tembang kanthi modern. Sujiwo Tejo menika budayawan Indonesia minangka dhalang, penyanyi ingkang nguri-uri kabudayan Jawi.

Cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo menika ngginakaken basa konotatif. Basa konotatif inggih menika basa ingkang ndadosaken teges kedah dipuntafsir (Mulyana, 2014:42). Tembang anggitanipun Sujiwo Tejo ugi kathah ngginakaken purwakanthi. Miturut Padmosoekotjo (wonten ing Mulyana, 2014:48) purwakanthi menika salah satunggaling aspek susastra ingkang ndadosaken tembang menika

langkung endah. Cakepan-cakepan wonten ing saben tembung ing tembang saged katon endah saha gadhah *nilai estetis* ingkang sae amargi dipunsekaraken kanthi irama ingkang sae.

Wos ing tembang menika gadhah nilai estetis, saged arupa musik ingkang dados pengiring utawi cakepan ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken pitutur lewat tembang menika. Tuladhanipun huruf vokal ingkang sami wonten ing wingking tembung ingkang dipunginakaken wonten ing cakepan tembang menika ndadosaken bedanipun kaliyan gineman limrahipun. Basa ingkang ngginakaken vokal ingkang sami wonten ing padha tembang gadhah fungsi kangge paring nilai estetis lagu menika. Fungsi sanesipun inggih menika ngandharaken makna ingkang wonten ing tembang menika (Prestisa, 2013:5).

Tembang anggitanipun Sujiwo Tejo menika salah satunggaling tembang modern. Wonten salebeting cakepan tembang album “Pada Suatu Ketika” saha “Syair Dunia Maya” menika ugi kathah purwakanthinipun. Purwakanthi wonten ing album menika dereng dipuntliti, satemah kathah pamriksa boten mangertos perkawis purwakanthi ing album menika. Pramila saking menika, panaliti ngrembag purwakanthi wonten ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo.

Adhedhasar andharan dhasaring panaliten menika badhe ngrembag,

1. Ngandharaken jinising purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo.
2. Ngandharaken fungsi purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo.

Miturut Jabrohim (2012:90) ngandharaken bilih semiotik menika ilmu babagan tandha. Semiotik menika babagan sistem-sistem, aturan-aturan, konvensi-konvensi ingkang tandha-tandhanipun ngewrat teges utawi makna. Laras kaliyan pamanggihipun Endraswara (2003:64) ngandharaken bilih *strukturalisme semiotik* menika panaliti nggayutaken *aspek-aspek struktur* kaliyan tandha-tandha. Wonten ing kadadosan *strukturalisme semiotik*, panaliti kedah nggatosaken tandha-tandha kaliyan *struktur* karya sastra. Miturut Teeuw lumantar ing (Pradopo, 2001:55) analisis strukturalisme inggih menika ngandharaken makna utawi teges saking sedaya unsur karya sastra. Gayut kaliyan pamanggihipun Hawkes lumantar ing Pradopo (2001:93) strukturalisme semiotik inggih menika unsur-unsur ingkang wonten ing karya sastra menika boten gadhah makna utawi teges piyambak-piyambak, ananging makna utawi teges menika saking gayutanipun unsur-unsur sedayanipun.

Saking pamanggih ing inggil menika, dados strukturalisme semiotik menika ngandharaken makna utawi teges karya sastra saking sedaya unsur ingkang wonten ing karya sastra. Kasusastran Jawi kedah saged nyakup sedayanipun unen-unen ingkang kadadosan saking tatananipun tembung-tembung Jawi. Miturut Padmosokotjo (ing Mulyana, 2014:48) aspek susastra kadosta tembung garba, purwakanthi, parikan, tembung saroja, lan sanesipun.

Purwakanthi miturut Padmosoekotjo inggih menika teges perangan ingkang

nggandheng tembung ingkang sampun kasebut wonten ing ngajeng utawi purwa. Dene ingkang dipungandheng menika saged swara, tembung, utawi saged ugi aksara (Padmosoekotjo, 1958: 118). Purwakanthi kaperang dados tiga, inggih menika purwakanthi guru swara, purwakanthi guru sastra saha purwakanthi guru basa. Dene fungsi purwakanthi kangge paring nilai estetis lagu menika. Fungsi sanesipun inggih menika ngandharaken makna ingkang wonten ing tembang menika (Prestisa, 2013:5)

CARANING PANALITEN

Panaliten menika ngginakaken *metode* panaliten *deskriptif* mawi cara *strukturalisme*. Ngginakaken metode panaliten *deskriptif* amargi data panaliten menika awujud tembung saha ukara cakepan tembang ingkang ngewrat purwakanthi. Miturut Pradopo (2001:13) panaliten sastra menika prelu nengenaken sifat sastra ingkang khas, khusus utawi unik. Panaliten menika, nengenaken purwakanthi. Miturut Teeuw (1988:135) strukturalisme inggih menika gadhah ancas kangge ngandharaken wosipun karya sastra satemah ngasilaken makna utawi teges asking karya sastra. Panaliten menika ngandharaken makna utawi teges tembang anggitanipun Sujiwo Tejo saking simbol utawi tandha inggih menika purwakanthi. Panaliten dipunlampahi kanthi ngandharaken data panaliten metode *deskriptif* mawi cara *strukturalisme*.

Panaliten *deskriptif* menika ancasiipun kangge deskripsikaken, saha kangge mangertosi *subjek* ingkang dipuntliti. Ing panaliten menika,

subjekipun cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo. Panaliten menika gadhah ancas saperlu damel deskripsi babagan jinising saha fungsi purwakanthi ingkang dipunginakaken ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo.

Sumbering data saking panaliten menika awujud *MP3*, saha cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo saking *website* www.sujiwotejo.net. Cara ngempalaken data ing salebeting panaliten menika kanthi cara nyemak. Ngginakaken cara nyemak amargi data ingkang dipunkempalaken menika awujud cakepan tembang inggih menika tembung kaliyan ukara. Satemah panaliti kedah fokus kaliyan total anggenipun nyemak tembang supados pikantuk cakepan ingkang trep saha laras kaliyan tembangipun.

Pirantining panaliten wonten ing panaliten menika ngginakaken kertu data. Data ingkang sampun dipunkempalaken salajengipun dipunklasifikasi miturut jinisipun piyambak-piyambak, ingkang sami kaliyan watesaning perkawis. Wonten ing panaliten menika winates wonten ing satunggal gatra.

Cara anggenipun ngesahaken data panaliten menika ngginakaken *validitas* kaliyan *reliabilitas* data. *Validitas* semantis inggih menika kanthi cara maos, nggatosaken, saha nganalisis kanthi premati kanthi pandom ingkang sampun kaandharaken wonten ing teori. Ugi saged dipunlampahi kanthi nyuwun pirsira dhumateng para ahli utawi dosen pembimbing. *Reliabilitas* menika kaginakaken supados data saking asiling panaliten menika ajeg. *Reliabilitas intra-rater* wonten ing panaliten

menika, panaliti ngambali maos kanthi tliti saha premati supados data panaliten menika *valid*, ajeg.

ASILING PANALITEN

Asiling panaliten ingkang ngrembak jinising saha fungsi purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo, jinising purwakanthi ingkang sepisan dipunpantha miturut runtuting swanten, runtuting sastra kaliyan runtuting basa ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo.

a. Purwakanthi Guru Swara

Purwakanthi guru swara inggih menika purwakanthi utawi unen-unen ingkang runtut swantenipun utawi vokalipun.

(1) “Pamujiku dibisa sinuda kurban jiwangga.”

Ukara (1) menika kalebet ing jinising purwakanthi guru swara amargi runtuting swara ing tembung ingkang kaserat kandel. Tembung ingkang kaserat kandel menika tembung dibisa, sinuda, jiwangga. Guru swara ingkang runtut menika aksara /a/.

(2) “Pundi ta kang benten, bedane swarane pungkase kowe ora ngene.”

Ukara (2) menika kalebet ing jinising purwakanthi guru swara amargi runtuting aksara /e/. Aksara /e/ wonten ing tembung bedane, swarane, pungkase, kowe, saha ngene. Saking menika, ukara ing (2) kalebet ing jinising purwakanthi guru swara.

b. Purwakanthi Guru Sastra

Purwakanthi guru sastra inggih menika unen-unen ingkang runtut sastranipun utawi konsonan.

(3) “Buta ning dha butuh **dhuwit**, **dhuwite** kang **dhiwut-dhiwut**.”

Ukara (3) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra amargi runtuting sastra ing tembung ingkang kaserat kandel menika dhuwite, dhiwut-dhiwut. Tetembungan ingkang gadhah aksara konsonan /dh/ ingkang diruntut.

(4) “Ana bocah wadon katon pinggir **dalan**.”

Ukara (4) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra amargi runtut sastranipun utawi konsonanipun. Aksara ingkang runtut inggih aksara /n/. Tembung ingkang kaserat kandel menika wadon, katon, saha dalan. Tetembungan menika gadhah aksara konsonan ingkang sami, inggih menika aksara /n/. Saking menika, ukara (4) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra.

c. Purwakanthi Guru Basa

Purwakanthi guru basa utawi lumaksita inggih menika purwakanthi utawi ungel-ungelan ingkang runtut basanipun.

(5) “Jebul banyune **panas**, **panas** ngungkuli dhuwit.”

Tandhanipun ukara (5) kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita wonten tembung ingkang kaserat kandel. Tembung ingkang kaserat kandel inggih menika tembung panas. Tembung panas menika dipunambali ing ukara salajengipun ugi ngandharaken teges ukara saderengipun.

(6) “Reroncening **kembang, kembang** kemanten.”

Cakepan ing (6) menika kalebet ing purwakanthi guru basa utawi lumaksita gadhah titikan pangambalan tembung antawasipun ukara satunggal kaliyan sanesipun. Tandhanipun ukara menika kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita wonten tembung ingkang kaserat kandel. Tembung ingkang kaserat kandel inggih menika tembung **kembang**. Tembung **kembang** menika dipunambali ing ukara salajengipun ugi ngandharaken teges ukara saderengipun. Satemah pethikan cakepan ing (6) kalebet ing purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Tegesipun ukara ing (6) inggih menika rakitaning sekar temanten. Sekar ingkang dipunangge ing temanten, biasanipun sekar melati.

Asiling panaliten ugi kapanggihaken fungsi purwakanthi ing cakepan tembang anggitaipun Sujiwo Tejo.

a. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken andharan pitutur

(1) “**Blakasuta**, dibisa **blakasuta**.”

Adhedhasar teori, cakepan ing (1) menika kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Purwakanthi guru basa ing cakepan (1) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken pitutur. Tembung **blakasuta** menika gadhah teges ngendika apa anane. Dados menika ngandharaken pitutur kita kedah dados tiyang ingkang **blakasuta** utawi kedah ngendika apa anane.

(2) “Siningkira ning reh dhengki srei ndondomi dodoting abebrayan”

Adhedhasar teori, cakepan ing (2) menika

kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (2) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken pitutur. Tembung **siningkira**, saha srei menika gadhah teges ampun dados tiyang ingkang dhengki srei, amargi dhengki srei menika watak ingkang ala. Dados cakepan ing (2) menika ngandharaken pitutur kita ampun dados tiyang ingkang boten gampang dhengki srei, supados saged ngaraketaken anggenipun srawung ing masyarakat.

b. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken kekarepan utawi pangajab

(3) “Nalika wis gedhe dha disekolahake nganti tekan tembe.”

Adhedhasar teori, cakepan ing (3) menika kalebet ing jinising purwakanthi guru swara. Purwakanthi guru swara ing cakepan (3) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken kekarepan. Tembung **gedhe**, disekolahake, saha **tembe** menika gayut amargi biasanipun tiyang sepuh tamtu kagungan kekarepan saged nyekolahake putranipun ngantos wisuda, lulus satemah saged dados tiyang ingkang migunani.

(4) “Pamujiku dibisa sinuda kurban jiwangga.”

Adhedhasar teori, cakepan ing (4) menika kalebet ing jinising purwakanthi guru swara. Purwakanthi guru swara ing cakepan (4) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken kekarepan utawi pangajab. Tembung **dibisa**, **sinuda**, saha **jiwangga** menika gayut amargi ngandharaken bilih gadhah kekarepan mugi-mugi saged ngurangi kurban jiwa. Dados

cakepan ing (4) menika ngandharaken kekarepan utawi pangajab.

c. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran perjuangan tresna.

(5) “Tak wutakke netra panamatku mung lumantar rasa.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (5) kalebet ing jinising purwakanthi guru swara. Purwakanthi guru swara ing cakepan (5) nuwuhaken makna ingkang gambaraken perjuangan tresna. Tegesipun kula nyingkirake paningal, namung ngginakaken manah. Dados menika gambaraken perjuangan tresna amargi tiyang menika boten peduli kaliyan tiyang wadon sanesipun, namung tresna satunggal tiyang.

(6) “Katresnanku kawiwit tan bisa pundhat.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (6) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (6) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken perjuangan tresna. Tegesipun ukara ing (6) saking wiwitan tresnaku boten musna utawi ical. Dados cakepan ing (6) menika gambaraken perjuangan tresna amargi tiyang menika tetep tresna saking wiwitan boten bakal musna, amargi saking tresna setengah mati.

d. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kawontenan tiyang

(7) “Ana bocah wadon katon pinggir

dalan.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (7) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (7) nuwuhaken makna ingkang gambaraken kawontenan tiyang. Tegesipun wonten tiyang estri ing pinggir margi. Dados cakepan menika gambaraken kawontenan tiyang amargi nedhahaken kawontenan tiyang estri ing pinggir margi.

(8) “Ela mendhung bubar mawur, mlipir-mlipir gya sumingkir, mahargya dalan temanten.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (8) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (8) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken kawontenan tiyang. Tegesipun ukara ing (8) sedaya tiyang pada minggir. Dados cakepan ing (8) menika gambaraken kawontenan tiyang ing adicara manten amargi nedhahaken kawontenan tiyang ingkang padha minggir maringi dalan kangge manten.

e. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ing alas utawi alam

(9) “Ning grojogan sewu jebul banyune panas, panas ngungkuli dhuwit.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (9) kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Purwakanthi ing cakepan (9) nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ing alas utawi alam. Tegesipun banyu ing grojogan sewu menika panas. Dados

cakepan menika gambaraken kahanan ing grojogan sewu ingkang toyanipun panas, langkung panas saking arta. Tegesipun arta panas menika arta ingkang boten halal.

(10) “**Guntur gumuntur muntabke kilat.**”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (10) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (10) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ing alas utawi alam. Tegesipun ukara ing (10) petir padha muntabke kilat. Dados cakepan ing (10) menika gambaraken kahanan ing alas utawi alam ingkang badhe jawah amargi ngandharaken wonten petir saha kilat.

f. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang bungah.

(11) “**Swara trompet ting celeret.**”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (11) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (11) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ingkang bungah utawi seneng. Tegesipun swanten trompet ingkang saut-sautan. Dados cakepan menika gambaraken kahanan ingkang bungah utawi seneng ing pesta amargi wonten swanten trompet ingkang saut-sautan.

(12) “**Rina wengi linambaran tembang edi peni.**”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (12) kalebet ing jinising purwakanthi guru swara. Purwakanthi guru swara ing cakepan (12) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ingkang bungah utawi seneng.

Tegesipun ukara ing (12) nalika wanci dalu wonten swanten tembang ingkang becik. Dados cakepan ing (12) menika gambaraken kahanan ingkang bungah utawi seneng amargi wonten swanten tembang ingkang sae saha becik.

g. Nggayutaken tetembungan saha kangge mbangun ukara supados langkung urip.

(13) “**Mantene wus dandan dadi dewa dewi.**”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (13) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (13) ugi ndadosaken ukara langkung urip. Tegesipun mantene sampun dandan bagus ayu kados dewa dewi. Dados cakepan menika gambaraken tiyang ingkang didandani dados gabus, ayu kados dewa dewi. Kados dewa dewi menika ingkang ndadosaken ukara menika langkung urip.

(14) “**Rembyak-rembyak rekma rumembyak**”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (14) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (14) ugi ndadosaken ukara langkung urip. Tegesipun ukara ing (14) udaring rekma ingkang pating krembyah. Dados cakepan ing (14) menika gambaraken rekma ingkang boten dipunjenthir ndadosaken rekma pating krembyah rumembyak.

h. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang sedhik utawi susah

(15) “**Nadyan mung nggandheng aneng**

impen.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (15) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (15) nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ingkang sedhah utawi susah. Tegesipun nadyan namung saged nggandheng neng impen. Dados cakepan menika gambaraken kahanan ingkang sedhah utawi susah amargi namung saged nggandheng ing impen, boten saged nggandheng ing kasunyatan.

(16) “Nadyan aku **tan** nggandheng **tanganmu, tan** bisa **tanganku**.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (16) kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Purwakanthi guru basa utawi lumaksita ing cakepan (16) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken kahanan ingkang sedhah utawi susah. Tegesipun ukara ing (16) tangan kula boten saged nggandheng jenengan. Dados cakepan ing (16) menika gambaraken kahanan ingkang sedhah utawi susah amargi boten saged nggandheng.

i. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran pagesangan ing kasunyatan.

(17) “Sasat **pegat** sukma, **pegat** kadudut pujangga.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (17) kalebet ing jinising purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Purwakanthi guru basa utawi lumaksita ing cakepan (17) nuwuhaken makna ingkang gambaraken pagesangan ing kasunyatan. Tegesipun ilang nyawaku,

dipunpendhet Sang Hyang Widi. Dados cakepan menika nggambaraken pagesangan ing kasunyatan saking tembung pegat. Pegat menika seda, menapa kemawon ingkang gesang menika tamtu bakal seda.

(18) “Tan tetanduran tanpa wewengkon.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (18) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (18) ugi nuwuhaken makna ingkang gambaraken pagesangan ing kasunyatan. Tegesipun ukara ing (18) boten wonten tetanduran ingkang boten ngginakaken papan. Dados cakepan ing (18) menika gambaraken pagesangan ing kasunyatan saking tembung wewengkon saha tetanduran amargi saben tetanduran menika mbetahaken papan kangge nandur.

j. Nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken babagan pamanggih pangripta.

(19) “Tumapak donga **cekat-cekete** gawe iki piye.”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (19) kalebet ing jinising purwakanthi guru sastra. Purwakanthi guru sastra ing cakepan (19) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken babagan pamanggih dening pangripta. Tegesipun dedonga kok cepet-cepet. Dados ngandharaken bilih dedonga kok cepet-cepet utawi kesesa satemah ndadosaken boten khusus.

(20) “Zamane mas zaman **edan, edan** tenan zaman semana”

Adhedhasar gegaran teori bilih cakepan ing (20) kalebet ing jinising purwakanthi guru

basa utawi lumaksita. Purwakanthi guru basa utawi lumaksita ing cakepan (20) ugi nuwuhaken makna ingkang ngandharaken babagan pamanggih dening pangripta. Tegesipun ukara ing (20) jaman semana menika jaman edan. Dados ngandharaken pamanggih bilih jaman semana menika jaman edan.

DUDUTAN SAHA PAMRAYOGI

1. Dudutan

Saking pirembagan menika, saged kapendhet dudutanipun bilih wonten ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo menika wonten purwakanthi. Purwakanthi guru swara, purwakanthi guru sastra, kaliyan purwakanthi guru basa utawi lumaksita. Fungsi purwakanthi miturut asiling panaliten dipunperang dados sedasa, inggih menika kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken andharan pitutur, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken kekarapan utawi pangajab, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran perjuanganing tresna, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kawontenan tiyang, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ing alas utawi alam, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang bungah, kangge nggayutaken tetembungan saha kangge mbangun ukara supados langkung urip, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken gegambaran kahanan ingkang sedhah, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken

gegambaran pagesangan ing kasunyatan, kangge nggayutaken tetembungan saha nuwuhaken babagan pamanggih pangripta.

Purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo dipunginakaken dening panganggit, minangka sarana kangge ngandharaken raosing panganggit. Purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo dipunginakaken kangge nambah nilai estetis utawi nilai keindahan saha saged nuwuhaken makna ingkang kedah dipuntafsir.

2. Implikasi

Kanthi panaliten menika, pamaos saged mangertosi babagan jinis saha fungsi purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo. Ing pasinaon, asiling panaliten menika saged dipunginakaken minangka *referensi* kangge nyinaoni babagan jinis saha fungsi purwakanthi ing karya sastra. Kangge pamaos, panaliten menika saged dipunginakaken minangka *referensi* ing panaliten sanes ingkang taksih gayut kaliyan ngelmu basa saha sastra ing cakepan tembang.

3. Pamrayogi

Purwakanthi ing cakepan tembang anggitanipun Sujiwo Tejo menika saged dipunpahami mliginipun ngengingi jinis saha fungsi purwakanthi. Panaliten ngengingi purwakanthi prelu dipuntindak lanjuti kanthi ngginakaken objek sanes, antawisipun saged geguritan.

KAPUSTAKAN

Endraswara, S. (2003). *Metodologi Penelitian*

Sastra. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.

Jabrohim. (2012). *Teori Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Mulyana. (2014). *Bahasa Jawa Kreatif*. Yogyakarta: Tiara Wacana.

Padmosoekotjo. (1958). *Ngengrengan Kasusatran Djawa I*. Yogyakarta: Hien Hoo Sing.

Pradopo. (2001). *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: PT Hanindita Graha Widya.

Prestisa, G. (2013). "Bentuk Pertunjukan dan Nilai Estetis Kesenian Tradisional Terbang Kencer Baitussolikhin Di Desa Bumijawa Kecamatan Bumijawa Kabupaten Tegal. *Jurnal Seni Musik*, hlm.5-7.

Teeuw. (1988). *Sastra dan Ilmu Sastra Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: PT Girimukti Pasaka.